

Türk Dünyası
ARASTIRMALARI

57

Aralık 1988

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI *Sayı 57* Aralık 1988

İki ayda bir yayınlanır

Sahibi: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Adına: Prof.Dr.Turan YAZGAN

Yazı İşleri Müdürü: Saadet PINAR YILDIRIM

Arşiv ve Tashihi: Muhiddin Nalbantoğlu

İdarehane: Ankaravî Mehmet Efendi Medresesi, Belediye Sarayı Arkası,

Saraçhane/İSTANBUL-Telefon: 511 10 06-Posta Çeki Hesabı: 141720

Dizgi: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yuluğ Tekin Dizgi Merkezi

Baskı: Dizerkonca Matbaası

ALAYUNTLU TÜRKMENLERİ

Sadettin GÖMEÇ¹

Alayuntlular hakkında bir makâle yazmaya karar verişimizin sebebi; Türk-Oğuz boyları arasında bu topluluğa âit derli toplu bir bilgi olmasından kaynaklandı. Bu yüzden, Alayuntlu Türkmen boyu hakkında bir takım bilgiler vermeye çalışacağız. Ancak, bunlarla ilgili elimizde fazla miktarda kaynak olmadığından bir çok güçlüklerle karşılaşırız. Bundan dolayı, Alayuntlular'la doğrudan münâsebeti olmayan, fakat dolaylı yollardan bahseden kaynak ve araştırmalar üzerinde duracağız.

Alayuntlu Türkmenleri 24 Oğuz boyundan birisidir. Oğuznâme'ye göre, Oğuz'un iki hatundan altı tâne oğlu olmuştur. Birinci hanımından olan çocuklarının ismi; Gün Han, Av Han, Yıldız Han olup, sağ kolu teşkil ettiler. İkinci hanımından olan oğullarının ismi; Gök-Han, Dağ Han, Deniz Han, olup² sol solu teşkil ettiler. Oğuznâme'de yaya sâhip olanlar, gâni birinci hanımın çocukları, Bozoklar; oka sâhip olanlar, yâni ikinci hanımın çocukları Uçoklar diye anılmışlardır ve yine Oğuznameye göre oklar yaya tâbidir.

Alayuntlu, Oğuz'un ikinci hanımından olan ve beşinci çocuk Dağ Han'ın oğludur. Dağ Han'ın oğulları dört tânedir. Büyük oğlunun adı Sabır, ikinci İmir, üçüncü Alayuntlu ve dördüncü Üregir'dir³. Kaşgarlı Mahmud, Alayuntlu'yu on yedinci⁴ sırada gösteriyor. Buna göre Alayuntlu, Dağ Han'ın birinci oğlu gibi gözüküyor.

Ebulgâzi'ye göre, alayuntlu; "ala atlı" demektir.⁵ Reşidüddin Oğuznâme'sinde alayuntlu; "dört ayaklı hayvanları iyi olan"⁶ diye geçmektedir. Z. V. Togan, Ebulgâzi'nin tefsirini doğru buluyor⁷ Bizce de bu açıklama daha mâkûldür. Ala bu günkü Türkçe'de de renkli anlamındandır. Yunt ise, at, kısarak mânâsına gelip Anadolu'nun çeşitli kesimlerinde hâlâ kullanılmaktadır⁸. Türkler asker bir millet olarak ata çok

1 A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi.

2 Reşidüddin Fazlullah, Çâmîü't-Tevârîh, c. I, terc. A. Gölpınarlı, İstanbul, s. 50; Ebulgâzi Bahadır Han, Şecere-i Terâkime, haz. M. Ergin, İstanbul, s. 45, W. Bang ve R. Rahmeti, Oğuz Kağan Destânı, İstanbul 1970, s. 4. sol kolu teşkil ettiler. Oğuznâme'de yaya sâhip olanlar, yâni birinci hanımın çocukları Bozoklar; oka sâhip olanlar, yâni ikinci hanımın çocukları Uçoklar diye anılmışlardır. Ve yine Oğuznâme'ye göre oklar yaya tâbidir.

3 Ebulgâzi, a.g.e., s. 45; Reşidüddin'de Dağ Han'ın çocuklarının ismi Salur, Emür, Atyuntlu ve Üregir olarak geçer. bk, s. 33.

4 Kaşgarlı Mahmud, Divân ü Lügati't-Türk Tercümesi, Haz. B. Atalay, c. I, Ankara 1940, s. 57.

5 Ebulgâzi, a.g.e., s. 51.

6 Reşidüddin, a.g.e., s. 50.

7 Z. Ve'î Togan, Oğuz Destânı, Reşidüddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili, 2. baskı, İstanbul 1982, s. 99.

8 Tarama Sözlüğü, c. IV, Ankara 1972, s. 4727; bk. Derleme Sözlüğü, c. XI, Ankara 1979, s. 4320.

kıymet vermişler, hayatlarının büyük bir bölümünü at üzerinde geçirmişlerdir. Bu sebeple at, Türkler arasında destânî bir varlık olmuş ve bir at kültürü doğmuştur.⁹ Destanlarda ve Orhun Abideleri'nde de geçen at, alelâde bir hayvan değildir¹⁰.

At, Türk kültürüyle birleşmiş, âdetâ at denilince akla gelen ilk millet Türkler olmuştur. Eski Türkler'de tabiat ve hayvan isimlerinin şahıs adı olması, Oğuz boylarından birisinin de ismi olması böylece açığa çıkıyor.

Aluvuntlu Türkmenleri'nin işareti üç târihî kaynakta da değişiktir. Kaşgarlı Mahmud'a göre, ≡; Ebulgazi'ye göre ≡; Reşidüddin'e göre ≡ "ongunlar"¹² farklıdır. Ebulgazi'ye göre Alayuntlular'ın kuşu Yagılбай (yığılbay); Reşidüddin'e göre Uc kuşu¹³dur. Bunun bir avcı kuş olması gerekiyor ancak neye benzediği hakkında bir malûmatımız yoktur.

Türk devlet geleneğinde nizâmın sağlanması için her şey bir protokol, bir kânun çerçevesinde gerçekleşmiştir. Ancak bu kânunlar yazılı mâhiyeti olmayıp, töre şeklinde devâm etmişlerdir. Buna göre, Oğuz boylarının devlet protokolünde bir sıraları mevcuttur. Bu da sofrada yemek yeme âdâbı şeklinde zuhûr etmiştir. Reşidüddin'e göre, üçoklar'ın sofradaki düzeni şu şekildedir; sol yandaki birinci sırada Gök Han'ın büyük oğlu Bayındır oturur. Ülüşü sol uyluktur. Beçene onu doğrar, Kazgurt atları tutar. İkinci sırada Çavuldur oturur. Ülüşü sol yan baştır. Çepni onu doğrar, Kanglı atları tutar. Üçüncü sırada Dağ Han'ın büyük oğlu Salur oturur. Ülüşü sol aşıklı ilig-tir. Eymür onu doğrar, Kalaç atları tutar. Dördüncü sırada Alayuntlu oturur. Ülüşü sol umacadır. Üregir onu doğrar, Tikin (Teke) atları tutar. Beşinci sırada Deniz Han'ın büyük oğlu iğdir oturur. Ülüşü sol garı iliğidir. Büğdüz onun doğrar. Karluk atları tutar. Altıncı sırada yıva oturur. Ülüşü sol yağrındır. Kınık onu doğrar, Kıpçak atları tutar¹⁴. Görüldüğü gibi sofrada herkesin bir sırası vardır. Herkesin de neyi yiyeceği bellidir. Bu devlet düzeninin bir gerçeğidir. Herkes yerini ve statüsünü bilir.

Alayuntlular'a âit bir Uzak Doğu vesikası mevcuttur. VIII. yüz yıl başlarında, Tibetçe yazılan Beş Uyğur elçisinin raporlarında adları geçmektedir. Bu Tibetçe, târihî vesikada, Oğuzlar'ın Alayuntlu boyunun Türkler'den olduğu söyleniyor ki, aynı vesikada adları geçen bir çok Türk ülkeleri hakkında böyle ifade yoktur¹⁵.

9 Osman Turan, Selçuklular Târihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, Ankara 1965, s. 269; İbrahim Kafesoğlu, Türk Millî Kültürü, 2. baskı, İstanbul 1983, s. 304-305.

10 "Yirmi bir yaşında iken, Çaça generale karşı savaştık. En önce Tadıgın, Çorun boz atına binip hücum etti. O at orada öldü. İkinci olarak İşbara Yamtar'ın boz atına binip hücum etti. O at orada öldü. Üçüncü olarak Yigen Silig Bey'in giyimli doru atına binip hücum ettim. O at orada öldü". bk. Orhun Abideleri, Költigin kitabesi Doğu Cephesi, 8. baskı, haz. M. Ergin, İstanbul 1980, s. 26.

11 Kaşgarlı Mahmud, a.g.e., s. 57; Ebulgâzi, a.g.e., s. 51; Reşidüddin, a.g.e., s. 50.

12 Ongun, mübarek mânâsındadır. Bir boyun ongunu, onun mübarek tanıdığı bir hayvandır. Oğuzlar'da bu hayvanlar avcı kuşlardan seçilmiştir. Her boy kendi ongununa hürmet etmekle, ona ok atmamakla ve etini yememekle mükelleftir. bk. Ziya Gökalp, Türk Devletinin Tekâmülü, haz. K.Y. Koprıman, Ankara 1981, s. 25.

13 Ebulgâzi, a.g.e., s. 51; Reşidüddin, a.g.e., s. 50.

14 Togan, a.g.e., s. 99; bk. Abdülkadir İnan, "Orun ve Ülüş Meselesi" Türk Hukuk ve İktisat Târihi Mecmuası, c. I, İstanbul 1931, s. 121-133.

15 Faruk Sümer, "X.Yüz Yılda Oğuzlar", DTCF Dergisi, c. 16, nu 3-4, Ankara 1958, s. 136; bk. Togan, a.g.e., s. 99.

Alayuntlular'ın Anadolu'ya gelişleri diğer Oğuz boylarıyla berâber olmuştur. Selçuklular devrinde, Türkiye'nin bilhassa uç bölgelerinde ne kadar göçebe Oğuz bulunduğunu biliyoruz. Bu arada bir meseleye işâret etmek istiyoruz: Genellikle, Avrupalı şarkiyatçılar tarafında Oğuz ve Türkmen ayrı kabûl edilmektedir. Freilitz, "*Türk ile Türkmen arasında birlik yoktur. Anadolu'nun gerçek ahâlisinin Türk olması, Türmen'in bu günkü Türk'ün bir mukâbili olduğunu ispat etmez*"¹⁶, diyerek bir hatâ yapmaktadır. Oğuzlar'a Türkmen denilmiş ve onlar XI. yüz yıldan itibaren bu adla anılmaya başlanmışlardır. Târihçilerin ilk zamanlarda daha çok Guz adıyla bahsetmeleri bunu ve aynı zamanda bize, Türkmen adının kendileri tarafından alınmayıp onlara verilmiş, olduğunu gösterir¹⁷. Arap coğrafyacısı İbni Said'e göre, Denizli merkez olmak üzere Sol Kol Uç Beylerbeyliği bölgesinde XIII. asrın ortalarında 200000 çadırılık Oğuz yaşıyordu. Yine aynı kaynağa göre, Sağ Kol Uç Beylerbeyliği'nin merkezi olduğunu bildiğimiz Kastamonu çevresinde 100000 çadırılık Türkmen bulunuyordu. Oğuzlar'ın geniş âile tipini temsil ettikleri göz önünde tutulacak olursa; Denizli ucunda iki milyon, Kastamonu ucunda bir milyon kişi yaşıyor demektir¹⁸. Bu gün bu bölgeler gayrı Türk unsurun en az olduğu yerlerdir.

Selçuklular, Anadolu'ya yerleşirlerken büyük ve kuvvetli aşiretleri muhtelif parçalara ayırarak, her hangi toplu ve kuvvetli etnik bir birliğin isyânı ihtimallerini ortadan kaldırmak ve aşiret birliğini kırarak, millî bir teşekküle yol açmak ve böylece Selçuk sülâlesinin menfaatlerini korumak istemiştir.¹⁹ Bu sebeple bir Türkmen boyuna Anadolu'nun çeşitli yerlerinde rastlamak mümkündür. Selçuklular zamânındaki Anadolu fütûhâtı garba doğru devâm eden büyük Türk muhâcereti için sistematik bir iskân ve kolonizasyon işi olmuştur.²⁰ Rumeli'nin Türkleşme'si için Osmanlı devleti tarafından yapılan, insan kütlelerinin nakledilmeleri de aynı esâsa göre olmuştur.²¹ Zaman geçtikçe Türkleşme'nin arttığı dikkati çekmektedir.

Özellikle Anadolu Beylikleri zamânında, hızlı bir Türkleşme göze çarpar. Bu beylikler, Anadolu'nun fethini ve Türkleşme'sini tamamlarken telif ve tercüme sûretiyle Türk yazı ve edebiyat dili ile birlikte, Türk kültürüne de çok hizmet etmişlerdir.²²

Daha sonra bahsedeceğimiz, Kastamonu havâlisinde kurulan Candaroğulları Beyliği'nin de bu hususta önemli bir yeri vardır.

Selçuklu hânedânının zayıfladığı, Osmanlılar'ın ilk yıllarında ve fetret devirlerinde görülen beyliklerin etnik yapısı her zaman bir boya dayanmaktadır. Fakat târihî kaynaklarda Alayuntlu Türkmenleri'nin hangi beyliğe dâhil oldukları veya ne şekilde târihte etkili bir rol oynadıkları pek mâlûm değildir. Bununla berâber tek bir târihî e-

16 R.Freilitz, *Türkmen Asiretleri*, İstanbul 1334, s.15.

17 Sümer, a.g.e., s.160-161.

18 M. Altay Köymen, "Selçuklular ve Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi", *Selçuk Dergisi*, Aralık 1986 'dan ayrı basım, s.30.

19 M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, 2. baskı, Ankara 1972, s.86.

20 Ö. L. Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Ankara 1987, s.9.

21 Cengiz Orhunlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü*, İstanbul 1963, s.12.

22 Turan, a.g.e., s.214.

serde, Candaroğulları'nın Alayuntlu Türkmenleri'nden olduğu kaydedilmiştir.²³ Ancak müellif bunu hangi tesbite göre yaptığını veya kaynaktan aldığını belirtmemiştir.

Kastamonu ve çevresinde bir beylik kurmuş olan, Candaroğulları aslen Türkmen bir âiledendir²⁴ diyen Uzunçarşılı, beyliğin kurucusu olan Şemseddin Candar'ın hangi Türkmen boyuna bağlı olduğunu söylememiştir. Türk fütûhâtının buralarda 1074'te başlamış olması ve bu hususta bilhassa Danişmendîliler'in rolünün bulunması muhtemeldir. 1084'te Sinop'u muhasara edip ele geçiren Kara Tegin Bey, o sırada Çankırı ve Kastamonu'yu da ihtivâ eden bir beyliğe sâhip bulunuyordu. Fakat Bizans İmparatorluğu'nun başına geçen Komnenler bir müddet sonra bölgeyi tekrar geri aldılar²⁵. Eski Paflogonya bölgesinde olan Kastamonu vilâyetini Selçuklular'la beraber gelen Kayılar'dan ve Selçuklu Emiri Hüsamettin Çoban Bey almış (1213 târihine doğru) ve kendisine mükâfat olarak burası mâlikâne olarak verilmiştir²⁶.

1286 yılında hiç istenmemişken Moğol şehzâdelerinden Hulaçu ve Keyhatu adında iki başbuğ, büyük bir Moğol ordusu ile Erzincan'a geldi. 1291'de Argun Han ölünce yerine Keyhatu geçti²⁷. Keyhatu, Erzincan'da iken Kastamonu hâkimi Gıyaseddin İbrahim Bey isyân etmiş ve Sultan Gıyaseddin Mesud'un Amasya'da bulunan kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan'ı Kastamonu'ya çağırarak pâdişahlığını ilân etmişti²⁸. Bunun üzerine Rükneddin, Kastamonu'ya geldi. Vilâyet Türkleri de ona boyun eğdiğinden bütün bu çevreyi ele geçirdi. Kastamonu Beyi Alp Yörük'ü öldürdü²⁹. Bunun üzerine Keyhatu, Mesud'a emir göndererek, kardeşinin hakkından gelinmesini istedi.

Sultan Mesud, Müciriddin Emirşah, Sahip Necmüddin ve Tacik askerleriyle Kastamonu taraflarına yollandılar. Keyhatu ayrıca Anıt, Göktay ve Giray adlı kumandanların idâresinde 3000 kişilik Moğol kuvvetini de sultana yardımcı vererek yola çıkarılmıştı³⁰. Bu küçük ordu ile Türkmenler üzerine yürümekten çekindikleri için Keyhatu'dan daha fazla yardım istediler, fakat İlhan hiç durulmayarak Rükneddin üzerine yürümeyi emretti.

Z. V. Togan, Aksaray'ın bu sefere bizzat iştirâk ettiğini belirtiyor³¹.

Moğollar ve sultanın askerleri tam tuzağın ortasına ayak basınca, geçidin iki tarafındaki ormanlarda pusuya yatmış olan atlı, yaya binlerce âsf ellerinde davullar, bayraklar olduğu halde Deccal tâifesi gibi bunların üzerine atılmış ve müthiş bir baskına uğratmışlardır³². Savaşın meydana geldiği mevkinin ismi ne Aksaray'de, ne de Müneccimbaşı'nda geçiyor. Burasının Oscamcık'la Gümüşhacıköy arasında, Derekli adı

23 Bu eser, Hüseyin Hüsameddin, Amasya Târihi, c. II, İstanbul 1329-1332, s.432.

24 İ.H.Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, 3. baskı, Ankara 1984, s.121.

25 Besim Darkot, "Kastamonu", İA, c. VI, İstanbul 1955, s.400.

26 H. Ethem Eldem, Garbi Anadolu'da Selçukîler'in Vârisleri, İstanbul 1926, s.303.

27 H.F.Turgal, Anadolu Selçukîleri Fasikülü, İstanbul 1939, Müneccimbaşı'nın Câmiü'üvel adlı eserinden, s.45-46.

28 Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., s.431.

29 K. Mahmud Aksarayî, Selçukî Devletleri Târihi, terc. M.N. Gençosman, Ankara 1943, s.242.

30 Aksarayî, a.g.e., s.242.

31 Z. Velidi Togan, Umûmî Türk Târihine Giriş, 3.baskı, İstanbul 1981, s.326.

32 Aksarayî, a.g.e., s.243.

ile anılan çok sarp ve geçmenin zor olduğu bir boğaz olması tahmin ediliyor³³. Gıyaseddin Mesud, Kılıç Arslan ile meydana gelen harpte esir edildikten sonra, Kastamonu'ya götürülürken, Candar demekle meşhur olan Şemseddin Temür Paşa b. Arslan taraftarlarıyla harp ederek onları bozdu³⁴. İşte Alayuntlu Türkmenleri, Hüseyin Hüsameddin'in bu kaydında geçiyor. O da bu bilgiyi nereden aldığını yazık ki bildirmiyor. Halbuki Askarayî, "dört yüz kişilik bir süvari öncü müfrezesiyle önceden geçidi aşmış olan Giray, Anıt'ın bozulduğunu haber alınca geçidin aynı noktasına dönmüş, tam o sırada sultan ve emirleri yakalayarak götürmekte olan âşiler mağlûp oldular"³⁵, diyor. Ancak Şemseddin Candar'dan bahsetmiyor.

Fakat eldeki tek kaynağa göre fikir ileri süren Z. V. Togan ve Mehmet Behcet³⁶, Şemseddin Temür Candar'ın Alayuntlu Türkmen Beyi olduğunu söylüyorlar. Bu gün, Anadolu'nun etnolojik târihi incelediğinde, gerçekten Kastamonu bölgesinde Alayuntlu Türkmenleri'ne tesâdüf edilmiştir³⁷. Bu durum bize Alayuntlu Türkmenleri'nin bu bölgede bir zamanlar gerçekten önemli rol oynadıklarını gösterir.

Keyhatu Han'la Sultan Mesud'un, Çoban ve Candaroğulları ile Moğol generallerinin 1291'deki hareketlerini Söğüt Kayı Beyleri'ni siyâsî hayâta sürükleyen ilk büyük hâdiseolarak kabûledebiliriz³⁸. Şemseddin Temür Candar'ın Alayuntlu Türkmen Beyi olduğunu kabûl edecek olursak, Candaroğulları Beyliği'nin de Alayuntlu Türkmenleri tarafından kurulduğunu kabûl etmek gerekir³⁹. Bu hânedâna âit bazı vakfiyelerde ve İsmail Bey'in Halviyat adlı eserinde Şemseddin b. Yemen Candar⁴⁰ ismi geçmektedir. Şemseddin Candar'ın Temür lakabı kendisinin mi, yoksa babasının adı mıdır, bilinmiyor. İsmail Bey'in vakfiyesinin mukaddemesinde Yemen Candar olarak yazılmasına izâfeten Mehmet Behcet, Temür'ün Yemen olması gerektiğini⁴¹ söylüyorsa da; Arapça'da Yemen (يَمَن) ve Temür (تَمُر) transkripsiyonunun yanlış okunmasından veya kaydedilmesinden ortaya çıktığını zannediyoruz. Bâzılarına göre, Yemen, bâzılarına göre, Yaman lakabının daha sonra verildiği kanaatindeyiz.

İlhan Keyhatu, bu hizmetlerinden dolayı Kastamonu'yu Şemseddin Candar'a vermişti 1291⁴². Bununla berâber, Şemseddin Temür Candar'ın Selçuklu devleti memur-

33 T. M. Yaman, Kastamonu Târihi. XV. asrın sonlarına kadar, I, 1935, s.83.

34 Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., 432.

35 Aksarayî, a.g.e., s.243-245.

36 Togan, a.g.e. s.326; Mehmet Behcet, Kastamonu. Anadolu Türk Asar ve Mahkûkâtı Tettebbuatına Esas, İstanbul 1341, s.25.

37 F. Sümer, Oğuzlar (Türkmenler), Târihleri Boy Teşkilâtı- Destanları, Ankara 1967, s.342.

38 Togan, a.g.e., s.328.

39 Bu bölgedeki Alayuntlu oymâğı, Sinop'un Boyabat (eskiden Kastamonu'ya bağlıydı) ilçesinde hâlâ yaşamaktadırlar.

40 Eldem, a.g.e., s.303; Candar, Farsça can (silâh) ile dar (taşınan) sözlerinden mürekkep bir isim olup, Türkçe, Farsça ve Arapça'da hassa askeri, kılıçlı asker ve idam hükümlerini infaz eden kimse mânâlarına gelir. Büyük Selçuklular devrinde Candarlar hükümdarın hassa askeri olup, sarayın muhafazasına memur idi. Anadolu Selçuklular zamanında da Candarlar hükümdarın muhafızı idiler. Bk. M. Mansuroğlu, "Candar", İA, c.III, İstanbul 1945, s.24 bk. Mehmet Behcet, a.g.e., s.26.

41 Mehmet Behcet, a.g.e., s.26.

42 J.H.Mordtmann, "İsfendiaroğulları", İA, c. V. 2, İstanbul 1950, s.1073.

larından olup, İlhan Keyhatu'nun hizmetini kabûl mü ettiğini, yoksa İlhan tarafından ilk defâ olarak mı bu tarafa gönderildiği meselesi tedkike muhtaçtır⁴³. Buna rağmen Ahmed Tevhid gibi bir ilim adamı: "Şemseddin Temür tâbi olduğu devlete hıyânet etmiş ve Keyhatu gibi bir zâlîme yardımda bulunmuş olmakla lekelenir"⁴⁴ diyerek ilimden uzaklaşarak hissî davranmaktadır.

Şemseddin Temür Candar, Yavlak Arklan'ın elinde bulunan Kastamonu'yu alamamış ve sâdece Eflânî taraflarını idâresi altında tutabilmişti. C. Cahen, Candaroğulları'ndan bahsederken; "*adlarını Kastamonu'nun batısındaki Eflânî' de yerleşen bir Candar'dan almaktadır. Bu Candar daha sonra Kastamonu'yu ve Sinop'u ele geçirmiştir*"⁴⁵, diyerek okuyucuyu yanılmaya düşürüyor. Şöyle ki: Şemseddin Temür Candar, Kastamonu'ya memur olduktan sonra, Muzaffereddin Yavlak Arslan'ın oğlu Mahmud Kastamonu'da ikinci derecede kalmıştı⁴⁶. Mahmud Bey, babasının intikâmını almak için mücâdeleye girişmiş ve neticede muvaffak olarak Şemseddin Candar'ı buradan daha batıya sürmeyi başarmıştır. Bunun üzerine Şemseddin Candar, Eflânî'yi merkez yaparak, tekrar Kastamonu üzerine yürümek için hazırlığa başlamışsa da ömrü vefâ etmeden ölmüştür. Süleyman Paşa b. Şemseddin Temür fırsat kollayarak bir gece Mahmud Bey'in sarayını muhasara ederek onu öldürdü⁴⁷. Böylece Süleyman Paşa babasının intikâmını almış oldu.

Şemseddin Temür Candar'ın hangi târihte vefat ettiği ve nereye defnedildiği mâlûm değildir. En yakın ihtimâl vefâtının XIV. yüzyıl başlarında olmasıdır⁴⁸. Candaroğulları Beyliği'ne daha sonraki târihlerde İsfendiyoğulları ve Kızılâhmetliler de denilmiştir. Müneccimbaşı "bunlar kendi iddiaları üzerine Had b. Velid evlâdındandır"⁴⁹, diyor. Fakat Müneccimbaşı'nca geçen bu iddia ne dereceye kadar doğrudur? Kanaatimizce bu secere daha sonra uydurulmuştur. İslâmiyet'e çok büyük bir sevgi ile bağlanmış olan Türkler, İslâm'ın mücâhidliğini yaparken kendilerine daha kutlu bir mâhiyet vermek için böyle uydurma şecereler düzenlemişlerdir. Türk târihindeki büyük kişilerin veya sonradan devlet idâresine ortak olmak isteyen kimselerin kendilerine saygı duyulmasını sağlamak için zaman zaman kendilerini peygamber soyundan göstermeye kalkıştıklarını biliyoruz.

Yazımızın son bölümünde, Alayuntlu Türkmenleri'nin Anadolu'nun hangi bölge-

43 Mehmet Behcet, a.g.e., s.25.

44 Ahmed Tevhid, "Rum Selçukî Devletinin İnkırâzıyla Teşekkül Eden Tavâif-i Mümlük", Târih-i Osmanî Mecmuası, sene 1-2, numara 1-12, İstanbul 1328, s.384.

45 Claude Cahen, Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler, 2. baskı, İstanbul 1984, s.303.

46 Mehmet Behcet, e.g.e., s.25.

47 Ahmed Tevhid, a.g.e., s.321; bk. Cumhuriyetin 50. Yılında Kastamonu. 1973 il Yılı, Ankara 1973, s.19; Mehmet Behcet, a.g.e., s.25.

48 İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.1. 4. baskı, Ankara 1982, bk. Uzunçarşılı, "Anadolu Beylikleri...", s.121, Şemseddin Temür Candar'ın mezarının nerede olduğu katî olarak mâlûm değilse de, herhalde Eflânî'de olması çok kuvvetli bir ihtimâl dahilindedir. Yaman, a.g.e.98.

49 Ahmed Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri. (966-1200), İstanbul 1930, s. 129-130.

lerinde yaşadığını inceleyeceğiz.

Alayuntlular'a âit, XVI. yüz yılda 44 yer adına rast gelinmiştir. XII. yüz yılda, Danişmendliler'in iskânına dâir, Kütahya mütesellimine gönderilen hükümde, bir takım cemaatlerin Alaca Atlu karyesinde iskân edilmesi⁵⁰ emredilmiştir. Yine XII. yüz yıla âit bir iskân fermânında, Atçı Türkmenler'nden bahsolunuyor ki⁵¹ bunların da Alayuntlu Türkmeni olduğu büyük ihtimâldir. Meselâ, XVI. yüz yılda, Konya'da, Hvand Fatma bint Ebî'l-Feth Keykavus Vakfiyesi'nde Alayuntlu adına rast geliniyor⁵². XV. yüz yıla âit, Germiyanogulları tahrir defterlerinde de, Kütahya'da Alayuntlu karyesinden⁵³ bahsolunmuştur. Dikkati çeken bir husus da şudur ki; 1536 târihinde, Halep'in Ravendan nâhiyesinde 5 hâne, 32 bennâk vergi nüfusu olan Alayuntlu cemaatinin meskûn olduğunubiliyoruz⁵⁴. Daha önce de söylediğimiz gibi, Türkmen boylarının böyle değişik çevrelerde meskûn bulunmaları, Selçuklular'da olduğu gibi, Osmanlılar'da da devâm eden parçalayarak iskân metodunun bir neticesidir.

XVI. yüz yılda Alayuntlu teşekküllerinin en ehemmiyetlisi Karaman ilindeki Atçıken ulusuna dâhil bulunmaktadır. II. Bayezid devrinde yazılmış bâzı Karaman ili defterlerinde Turgud kazâsında, Aksaray mıntıkasında, Ilgın ve Konya'nın köylerinde⁵⁵, ayrıca Selânik sancağında Yundcular, Edirne kazâsında Yundlu⁵⁶ yörük tâifelerine rast gelinmesi de bunların Alayuntlular'dan olduğunu gösteriyor.

1560 târihli, Kanunî devri Malatya Tahrir Defteri'nde, Enemendik kasabasında Herbendelu tâifesinden Alaca Atlu cemaatinin ziraat ettiklerini⁵⁷ öğreniyoruz. Ankara'nın iki numaralı şeriye sicilinde, iki tâne Alayuntlu adında mezraaya tesâdüf edilmiştir⁵⁸. Sinop'un Boyabat kazasında Alayuntlu Türkmenleri, hâlâ yaylak kışlak âdetlerini, Uşak yöresinde, Muğla'nın Milet kazâsında ve Kütahya'da⁵⁹ ayrıca Ordu kazâsında da Alayuntlu Oğuz boyunun ismini taşıyan yer isimleri görülmüştür⁶⁰.

Daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalarda, H. Nihal (Atsız) ile Tuncer Gülensoy hâlen var olan iki yer adını tesbit etmişlerdir⁶¹. Bizim tesbitlerimizde bu sayı dörttür ve daha fazla olması da muhtemeldir.

50 Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, (966-1200) İstanbul 1930, s.129-130.

51 Kamil Su, Balıkesir Civarında Yürük ve Türkmenler, İstanbul 1938, s.50.

52 M.A.Köymen, "Selçuklu Devri Kaynakları", Studi Preottomani E Ottomani, Istituto Universitario Orientale, Napoli 1976, s.5.

53 İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal, 2. baskı, Ankara 1970, s.158.

54 İlhan Şahin, "XVI. Asırda Halep Türkmenleri", Tarih Enstitüsü Dergisi, nu. 12, yıl 1981-82, İstanbul 1982, s. 691.

55 Faruk Sümer, Osmanlı Devrinde Anadolu'da Yaşayan Bâzı Üçoklu Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller, İstanbul 1952 s. 467-468; bk. Orhonlu, a.g.e., s.16.

56 Cevdet Türkay, Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul 1979, s.782.

57 R. Yınaç - M. Elibüyük, Kanunî Devri Malatya Tahrir Defteri (1560), Ankara 1983, s.48.

58 Halit Oğan, Ankara'nın iki Numaralı Şeriye Sicili, Ankara 1974, s.211.

59 Sümer, Oğuzlar... s.342.

60 B. Yediyıldız, Ordu Kazâsı Sosyal Târihi, Ankara 1985, s.50.

61 Bk. H. Nihal, "Anadolu'da Türkler'e Ait Yer İsimleri", Türkiye Mecmuası, c.II, İstanbul 1928, s.253-254; T. Gülensoy, 24 Oğuz Boyunun Anadolu'daki İzleri, Ankara 1979, s.98.

Şimdi, Alayuntlu adını taşıyan yerleri aşağıda sıralayacağız:

- 1- Alayunt köyü: *Mardin'in Midyat ilçesi, Dargeçit bucağı*⁶²,
- 2- Alayunt köyü: *Kütahya ili Merkez bucağına bağlı*,
- 3- Alatlık köyü: *Trabzon'un Akçaabad ilçesinde*,⁶³
- 4- Yundalan köyü: *Kırklareli'nin Üsküp bucağına bağlı*⁶⁴

Bu gün bu sayının az olmasını, zamâna, iskân politikalarına ve diğer Türk boyları arasındaki erimeye bağlıyoruz. Artık, bir millet olan Türk insanı, kendisini aynı ırkın bir ferdi saydığından, geçmişte olduğu gibi, bir aşiretin üyesi olma özelliğini kaybetmiş ve zamanla ortak bir Türk kültürü oluşturmuştur. Bu da Türkmen boylarının adlarının unutulmasının başlıca sebebidir.

BİBLOGRAFYA

Ahmed Refik : *Anadolu'da Türk Aşiretleri 1966-1200*), İstanbul 1930.

Ahmed Tevhid : *"Rum Selçukî Devletinin İnkırazıyla Teşekkül Eden Tavâif-i Mülûk"-Târih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, sene 1-2, nu. 1-12, İstanbul 1328.

AKSARAYÎ : *Selçukî Devletleri Tarihi*, Çev.: M.N. Gençosman, Ankara 1943.

BARKAN, Ö.Lütfi : *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Ankara 1987.

BANG, W.-R.Rahmeti : *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul 1970.

CAHEN, Claude : *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler*, 2. baskı, İstanbul 1984.

DARKOT, Besim : *"Kastamonu"*, İA., c. 6, İstanbul 1955.

DERLEME SÖZLÜĞÜ : c. XI, Ankara 1979.

Ebulgazi Bahadır : *Şecere-i Terâkime (Türkler'in Soy Kütüğü)*, Haz. M.Ergin, İstanbul.

ELDEM; H.Ethem : *Garbî Anadolu'da Selçukîler'in Vârisleri*, İstanbul 1926.

ERGİN, Muharrem : *Orhun Abideleri*, 8. baskı, İstanbul 1980.

FREILITZ, R. : *Türkmen Aşiretleri*, İstanbul 1334.

GÖKALP, Ziya : *Türk Devletinin Tekâmülü*, Haz. K.Y. Koprıman, Ankara 1981.

GÜLENSOY Tuncer : *24 Oğuz Boyunun Anadolu'daki İzleri*, Ankara 1979.

Hüseyin Hüsameddin : *Amasya Târihi*, c. II, İstanbul 1329-1332.

İNAN, Abdulkadir : *"Orun ve Ültüş Meselesi"*, *Türk Hukuk ve İktisat Târihi Mec-*

62 Köylerimiz. 1 Mart 1968 Gününe Kadar, Ankara 1968, s.34.

63 Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu, c.I, Ankara 1948, s.10.

64 a.g.e., s.1167.

muası, I, İstanbul 1931.

KAFESOĞLU, İbrahim : *Türk Milli Kültürü*, 2.baskı, İstanbul 1983.

KASTAMONU : Cumhuriyetin 50. Yılında, 1973 İl Yıllığı, Ankara 1973.

Kaşgarlı Mahmud : *Dîvânü Lügati't-Türk Tercümesi*, Haz: B.Atalay, c. I, Ankara 1940.

KÖPRÜLÜ, M.F. : *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, 2. baskı, Ankara 1972.

KÖYLERİMİZ : 1 Mart 1968 gününe kadar, Ankara 1968.

KÖYMEN, M. Altay : *"Selçuklu Devri Kaynakları"*, Studi Preottomani E Ottomani, Istituto Universitario Orientale, Napoli 1976.

"Selçuklular ve Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi", Selçuk Dergisi, Ayı basım, Aralık 1986.

MANSUROĞLU, M. : *"Candar, İA., c.III, İstanbul 1945.*

Mehmet Behcet : *Kastamonu. Anadolu Türk Asar ve Mahkûkâtı Tettebbuatına Esas*, İstanbul 1341.

MORDTMANN, J.H. : *"İsfendi-yaroğulları"*, İA. c. V. 2, İstanbul 1950.

Müneccimbaşı : *Sâhaifü'l- Ahbâr*, c. III, terc: Nedim Kahire 1285.

NİHAL, Hüseyin : *"Anadolu'da Türkler'e Ait Yer İsimleri"*, *Türkiyat Mecmuası*, c.II, İstanbul 1928.

ONGAN, Halit : *Ankara'nın İki Numaralı Şeriye Sicili*, Ankara 1974.

ORHONLU, Cengiz : *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü*, İstanbul 1963.

Reşidüddin : *Câmiü't-Tevârih*, c.I, terc.: A.Gölpanırlı, İstanbul.

SU, Kamil : *Balıkesir Civarında Yörük ve Türkmenler*, İstanbul 1938.

SÜMER, Faruk : *Oğuzlar (Türkmenler). Tarihleri - Boy Teşkilâtı Destanları*, Ankara 1967.

"X. Yüz yılda Oğuzlar", *DTCF Dergisi*, c. XVI, nu 3-4, Ankara 1958. Osmanlı Devrinde Anadolu'da Yaşayan Bâzi Üçoklu Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller, İstanbul 1952.

ŞAHİN, İlhan : *"XVI. Asırda Halep Türkmenleri"*, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, nu. 12, İstanbul 1982.

TARAMA SÖZLÜĞÜ : c. VI, Ankara 1972.

TOGAN, Z. Velidi : *Oğuz Destanı. Reşidüddin'in Oğuznâmesi*, Tercüme ve Tahlili, 2.baskı, İstanbul 1982.

Umûmî Türk Tarihine Giriş, 3. baskı İstanbul 1981.

TURAN; Osman : *Selçuklular Târihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ankara 1965.

TURGAL, H.Fehmi : Anadolu Selçukluları Fasikülü. Müneccimbaşı'nın Câmîü'd-Düvel adlı eserinden, İstanbul 1939.

TÜRK ANSİKLOPEDİSİ : "Alayuntlu ", c.II, Ankara 1948 "Candaroğulları", c.IX Ankara 1958.

TÜRKAY, Cevdet : Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı imparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul 1979.

Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu, c. I, Ankara 1946.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı : Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, 3. baskı, Ankara 1984. Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal, 2.baskı, Ankara 1970. Osmanlı Târihi, c. I, 4. baskı, Ankara 1982.

YAMAN, T.M. : Kastamonu Târihi (XV.asrın sonlarına kadar), I, 1935.

YEDİYILDIZ, B. : Ordu Kâzası Sosyal Târihi, Ankara 1985.

YINANÇ, R.- Elibüyük, M. : Kanunî Devri Malatya Tahrir Defteri (1560), Ankara 1983